

НЕДОПУСТИМІСТЬ ПОКАЗАНЬ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Крикунов Олександр Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального правосуддя
та правоохоронної діяльності процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-4573-8853

Денісова Галина Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Рівненського інституту Київського університету права Національної академії
наук України
ORCID ID: 0000-0001-7721-7580

Доказування як осердя кримінального процесу має відбуватися у точній відповідності із визначеним порядком збирання, перевірки та оцінки доказів, їх джерел. Адже доказом є інформація, отримана у порядку, встановленому КПК України. Також законодавцем передбачено низку гарантій охорони та захисту прав учасників провадження від порушення, у тому числі і недопущення використання як доказів інформації, здобутої без дотримання цих прав та свобод. Зміст кримінального процесуального поняття «недопустимість» законодавцем не роз'яснений. Проте очевидно, що він протиставлений змісту поняття «допустимість доказів». Узагальнивши ст. ст. 86-87 КПК, можна визначити, що будь-який доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: 1) позитивної – він отриманий із дотриманням законного порядку; 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України. Відтак, порушення хоча б однієї з цих умов спричиняє недопустимість доказу у кримінальному провадженні. Правове значення встановлення недопустимості доказу можна розглядати як кримінальну процесуальну санкцію для учасників кримінального провадження, оскільки здобута із порушенням законодавства та прав людини інформація не може бути використана у інтересах певної сторони як доказ при прийнятті процесуальних рішень. Також встановлення недопустимості доказу створює підставу для притягнення посадової чи іншої особи, визнаної винною, до юридичної відповідальності за протиправні дії. Безпосереднім предметом дослідження у межах цієї публікації виступив комплекс умов, які впливають на визнання показань осіб допустимим джерелом доказів, а також порушення законного порядку та прав людини при проведенні допитів, які обумовлюють недопустимість показань осіб, відповідно до міжнародного права, чинного КПК та судової практики. Виявлено прогалини, колізії у правовому регулюванні визнання доказів недопустимими, а також щодо проведення і фіксування допитів у кримінальному провадженні, сформульовані обґрунтовані пропозиції по їх подоланню, а також рекомендації суб'єктам правозастосування.

Ключові слова: докази, доказування, допустимість доказу, недопустимість доказу, показання осіб, кримінальне провадження.

Krykunov Oleksandr, Denisova Halyna. Inadmissibility of testimony in criminal proceedings

Proving, as the core of the criminal process, must occur in strict accordance with the established procedure for collecting, verifying, and evaluating evidence and its sources. Since the evidence is information obtained in accordance with the procedure established by the Criminal Procedure Code of Ukraine. The legislator also provides a number of guarantees to protect and defend the rights of participants in the proceedings from violation, including preventing the use as evidence of information obtained without respecting these rights and freedoms. The content

of the criminal procedural concept of «inadmissibility» has not been clarified by the legislator. However, it is obvious that it is opposed to the content of the concept of «admissibility of evidence». Summarizing Articles 86-87 of the CPC, it can be determined that any evidence is recognized as admissible if two general conditions are simultaneously met: 1) positive – it was obtained in compliance with the legal procedure; 2) negative – the evidence was formed without a significant violation of human rights and freedoms guaranteed by the Constitution, Laws and ratified international treaties of Ukraine. Violation of at least one of these conditions renders evidence inadmissible in criminal proceedings. The legal significance of establishing the inadmissibility of evidence can be considered as a criminal procedural sanction for participants in criminal proceedings, since information obtained in violation of the law and human rights cannot be used in the interests of a particular party as evidence when making procedural decisions. Also establishing the inadmissibility of evidence creates grounds for holding an official or other person found guilty legally liable for unlawful actions. The immediate subject of research within the framework of this publication was a set of conditions that influence the recognition of the testimony of individuals as an admissible source of evidence, as well as violations of the rule of law and human rights during interrogations, which lead to the inadmissibility of individuals' testimonies, in accordance with international law, the current Code of Criminal Procedure, and judicial practice.. Gaps and conflicts were identified in the legal regulation of the recognition of evidence as inadmissible, as well as the conduct and recording of interrogations in criminal proceedings, reasoned proposals have been formulated to overcome them, as well as recommendations to law enforcement agencies.

Key words: *evidence, proving, admissibility of evidence, inadmissibility of evidence, testimony, criminal proceedings.*

Дотримання належної процедури, передбаченої чинним кримінальним процесуальним законодавством, а також захист і охорона прав і свобод учасників кримінального провадження є його ключовими завданнями. Очевидним є зв'язок цих цілей із засадами верховенства права, законності, презумпцією невинуватості, забезпеченням права на захист, безпосереднією дослідження доказів у кримінальному провадженні та іншими його засадами. Поза сумнівом доказування як осердя кримінального процесу має відбуватися у точній відповідності із визначеним порядком збирання, перевірки та оцінки доказів, їх джерел. Адже доказом є інформація, отримана у порядку, встановленому КПК України [1]. Також законодавцем передбачено низку гарантій охорони та захисту прав учасників провадження від порушення, у тому числі і недопущення використання як доказів інформації, здобутої без дотримання цих прав та свобод.

Насамперед розглянемо загальні аспекти предмету цього дослідження. КПК України оперує поняттям «недопустимість» щодо доказів загалом (ст. 86-87 КПК), а також щодо використання певної інформації під час доказування (ст. 88-88-1 КПК). Однак зміст кримінального процесуального поняття «недопустимість» законодавцем не роз'яснений. Проте очевидно,

що він протиставлений змісту поняття «допустимість доказів». Узагальнивши ст. ст. 86-87 КПК, можна визначити, що будь-який доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов: 1) позитивної – він отриманий із дотриманням законного порядку; 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України [2]. Наш висновок співпадає із позицією А Каліновської, яка стверджує, що питання допустимості доказів вирішується судом на підставі дотримання юридично встановленого порядку їх отримання та за відсутності суттєвих порушень прав і свобод людини, закріплених на нормативному рівні [3, с. 323]. Отже, недопустимість доказів як «антагоніст» допустимості є наслідком недотримання встановленого порядку збирання доказів, істотного порушення прав особи при одержанні доказів у межах кримінального провадження.

Правове значення встановлення недопустимості доказу можна розглядати як кримінальну процесуальну санкцію для учасників кримінального провадження. Адже згідно ст. 86 КПК здобута із порушенням законодавства та прав людини інформація не може бути використана у інтересах певної сторони як доказ при прийнятті процесуальних рішень. Так,

у ст. 62 Конституції, ч. 3 ст. 17 КПК закріплено правову аксіому про те, що підозра, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Визнання судом інформації недопустимим доказом тягне за собою неможливість дослідження або припиняє її дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате (ч. 2 ст. 89 КПК). Суд не може посилатися на інформацію, визнану недопустимим доказом, при ухваленні судового рішення, адже ухвали та вирокі апріорі повинні бути законними (ч. 2 ст. 86, ст. 370 КПК). Разом із тим, системний підхід дозволяє все ж вказати, що отримання доказів незаконним чином чи з порушенням прав особи все ж буде мати правове значення, створюючи підставу для притягнення посадової чи іншої особи, визнаної винною, до особистої юридичної (дисциплінарної, кримінальної) відповідальності за протиправні дії.

Безпосереднім предметом дослідження у межах цієї публікації є комплекс умов, які впливають на визнання показань осіб допустимим джерелом доказів, а також порушення законного порядку та прав людини при проведенні допитів, які обумовлюють недопустимість показань осіб. Отримання показань з дотриманням законного порядку – як перша умова допустимості доказів – є збірним поняттям. Воно було роз'яснено у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) від 7 серпня 2019 р. у справі № 607/14707/17 [4]. ККС ВС вважає, що доказ є допустимим лише за дотримання сукупності чотирьох процесуальних умов, які нами було корельовано на предмет цього дослідження. По-перше, отримання доказу із передбачених у законі джерел. Відповідно, показання можуть бути надані підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом (ч. 1 ст. 95 КПК). Для допустимості показань також має бути дотримано приписи ст. 65 КПК щодо свідоцьких імунітетів. Привертає увагу і спеціальна норма про те, що у будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору

або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження (ч. 7 ст. 97 КПК). Ця заборона, на нашу думку, має попередити ризики можливих зловживань з боку сторони обвинувачення у процесі збирання доказів.

Варто згадати слушне і актуальне роз'ясненням ВС, що допит осіб, які мають фізичні чи психічні вади, можливий тільки після одержання висновку експерта про те, що ці вади не впливають на здатність особи правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, і давати показання про них [5, п.14, 16]. Гадаємо, це положення варто включити у ст. 242 КПК, адже без висновку експертів-психіатрів чи медиків залишається обґрунтований сумнів з приводу достовірності показань особи, яка має розлади у фізіології, психіці.

По-друге, допустимим є доказ, одержаний належним (законним) суб'єктом – під час досудового розслідування допит є прерогативою сторони обвинувачення. Однак сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, слідчий суддя можуть допитувати особу під час судового допиту на стадії досудового розслідування згідно ст. 225 КПК. Допит у судових провадженнях у суді першої, апеляційної інстанції відбувається у змагальній формі за участю сторін і суду (ст. ст. 351-354 КПК). Варто вказати, що законність участі представників сторони обвинувачення, слідчого судді і суду залежить від дотримання норм про відводи (самовідводи) (ст. 75-77 КПК), а також про підслідність (ст. ст. 216, 218 КПК) та підсудність (ст. ст. 32-34 КПК);

По-третє, допустимість доказу визначається законністю способу його отримання. Показання особи може бути отримано за допомогою проведення допиту (ч. 1 ст. 95 КПК). Насамперед, при проведенні допиту має бути дотримано загальні вимоги щодо проведення слідчих розшукових дій, викладені у ст. 223 КПК. У чинному КПК передбачено різні процедури проведення допиту, залежно від суб'єкта давання показань, віку допитуваної особи, способу проведення допиту. Зокрема, у ст. ст. 224, 351-353, 356 КПК наведено спільні та особливі вимоги щодо проведення допиту свідка, потерпілого, підозрюваного,

обвинуваченого, експерта, одночасного допиту. У ст. ст. 226-227, 354, 490 КПК закріплено спеціальні норми про допит малолітньої або неповнолітньої особи. Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні повинен проводитися відповідно до ст. 225 КПК (у сукупності із ст.ст. 352-353 КПК). Проведення допиту у режимі відеоконференції під час досудового розслідування і у судовому провадженні здійснюється із дотриманням ст. ст. 232, 336 КПК, п.п. 45-56 Положенням про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 [6].

По-четверте, для визнання доказу допустимим має бути дотримано вимоги КПК щодо фіксування вчиненої процесуальної дії. Допит під час досудового розслідування фіксується у протоколі. Додатковим способом фіксування допиту є його запис технічними засобами на розсуд сторони обвинувачення. Однак на вимогу допитуваної особи допит (як і інші слідчі дії) має фіксуватися технічними засобами в обов'язковому порядку. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників слідчої дії не наполягає на цьому. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього (ст. 104 КПК). Допит в режимі відеоконференції на досудовому провадженні передбачає оформлення протоколу, а також безперервний відеозапис (ст. 232 КПК). Судові допити як частина дослідження доказів фіксуються у журналі судового засідання та за допомогою безперервного відеозапису (ч. 5 ст. 27, ст. ст. 107-108, ст. 225, ч. 12 ст. 336 КПК; Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 р. № 156 [7]). У допитуваної особи, інших учасників допиту є право ознайомитися із відповідним протоколом та доданим до нього технічним записом, журналом судового засідання та його відеозаписом і подати свої зауваження та доповнення щодо якості, повноти фіксації показань (п. 5 ч. 4 ст. 42, п.6 ч. 3 ст. 56, ч. 5 ст. 106 КПК; розділ 10 Інструкції з діловодства

в місцевих та апеляційних судах України від 20.08.2019 р. № 814) [8].

В умовах воєнного стану фіксування допиту передбачає певні відмінності. Зокрема, за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій. Якщо допит фіксувався за допомогою відеофіксації та за участі захисника підозрюваного, то одержаний запис може бути використаний як докази в суді, якщо у суду немає можливості допитати відповідну особу (ч. ч. 1, 11-12 ст. 615 КПК). Отже, якщо хоч би одна із чотирьох проаналізованих умов одержання показань, які виділив ККС ВС, не виконана, то отримана інформація не матиме доказового значення.

До вказаних ККС ВС умов необхідно додати ще декілька принципових процесуальних приписів щодо допустимості доказів загалом і показань осіб зокрема. Насамперед, будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням строків досудового розслідування, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК). Варто вказати, що відповідно до ст. 214 КПК, законодавець допускає як виняток проведення певних слідчих та інших процесуальних дій ще до внесення даних до ЄРДР. Крім того, після завершення строків досудового розслідування отримання доказів можливе за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК [9, с. 153]. Однак отримання показань може відбуватися тільки після внесення інформації про кримінальне правопорушення до ЄРДР, оскільки у ст. 214 КПК дозволено відібрання пояснень у разі отримання інформації про кримінальний проступок, але не передбачена можливість допиту. Суд під час судового розгляду повинен безпосередньо допитувати осіб, не доручаючи це іншим особам, адже він повинен сприймати показання особисто (ст. 23 КПК).

Вищенаведена умова допустимості показань нерозривно пов'язана із вимо-

гою законодавця, пов'язаною із засадою безпосередності дослідження доказів судом. Відповідно, суд зобов'язаний досліджувати докази особисто. Інформація, що міститься у показаннях, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не може бути визнана доказами, за винятком випадків, прямо передбачених нормами КПК (ст. 23 КПК). До таких винятків із принципу безпосередності дослідження доказів можна віднести норму ч.4 ст.95 КПК (у поєднанні із ст. 225 КПК та ч. 11 ст. 615 КПК). Зокрема, суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими дізнавачу, слідчому, прокурору або посилатися на них. Як виняток суд може прийняти показання, які були отримані на допиті в судовому засіданні під час досудового розслідування у порядку ст. 225 КПК. Ця слідча дія застосовується лише як надзвичайна, оскільки пов'язується із ситуаціями, за яких може бути неможливо на стадії судового розгляду допитати свідка, потерпілого, військовополоненого, який був обмінаний. Крім того, цей допит передбачає судовий контроль за отриманням показань сторонами у форматі судового засідання і повну відеофіксацію цього процесу. На нашу думку, ця ж логіка простежується і у спеціальній тимчасовій нормі про те, що показання, отримані стороною обвинувачення в умовах воєнного стану під час допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Для визнання допустимими показань підозрюваного передбачено ще одну обов'язкову умову – у такому допиті безпосередньо чи дистанційно брав участь захисник (ч.ч. 11-12 ст. 615 КПК). Таким чином, у суду під час дослідження поданих сторонами доказів є можливість особисто сприйняти показання, надані під час допиту, переконатися у дотриманні належної процедури та дотриманні прав допитаних осіб.

Допустимість доказів залежить також від виконання сторонами обов'язку здійснити відкриття зібраних матеріалів, які в перспективі будуть подані суду.

Якщо сторона приховує наявні у неї докази, то суд не має права їх використати при прийнятті судового рішення через їх недопустимість (ч. 12 ст. 290 КПК). Як нами було відзначено вище, за загальним правилом ч. 4 ст. 95 КПК суд не може брати до уваги показання, які надавалися під час допиту стороні обвинувачення. Отож, немає сенсу надавати доступ до відповідних протоколів, оскільки їх заборонено представляти як джерело доказів під час судового розгляду. Однак процедура відкриття матеріалів є обов'язковою щодо: 1) показань, якщо вони були отримані під час допиту слідчим суддею у порядку ст. 225 КПК; 2) протоколу допиту, проведеного в умовах воєнного стану, разом із безперервним його відеозаписом відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК. Адже у наведених випадках КПК дозволяє використання показань, одержаних під час досудового провадження.

Недопустимість показань осіб може бути викликана порушенням другої загальної умови допустимості доказів – їх отримання без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих чинним в Україні міжнародним правом та вітчизняним законодавством. У ч. 1 ст. 87 КПК законодавець встановлює загальну норму-критерій оцінки доказів: недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Цей загальний підхід дозволяє порушувати питання про недопустимість доказів і у випадку будь-яких істотних порушень прав та свобод людини, а не тільки прямо вказаних у ч.ч. 2-3 ст. 87 КПК. При цьому, користуючись у такий спосіб ч. 1 ст. 87 КПК, суд у своєму рішенні повинен навести обґрунтування, чому він вважає порушення фундаментального права або свободи настільки істотним, щоб зумовити визнання доказу недопустимим [10, п.38].

У ч. ч. 2-3 КПК України вказує на конкретні форми порушення прав та свобод людини, які є безумовними підставами

для визнання доказів недопустимими. У постанові ККС ВС від 7 червня 2018 р. у провадженні № 718/1497/16-к слушно, вважаємо, констатовано, що КПК не дає вичерпного переліку підстав, за наявності яких докази мають визнаватися недопустимими, а натомість надає суду право вирішувати питання їх допустимості чи недопустимості в порядку, визначеному ст. 89 КПК України [11].

У ч.ч.2-3 ст.87 КПК України вказані юридичні факти (підстави), при встановленні яких суд зобов'язаний визнавати докази недопустимими, якщо їх отримання супроводжувалося безсумнівними суттєвими порушеннями прав і основних свобод людини. У межах нашого дослідження ми зосередили увагу на специфічних порушеннях, пов'язаних із проведенням допитів. Зокрема, недопустимими слід вважати показання, які були отримані в результаті катувань, жорстокого, нелюдського поводження або таких дій, що принижують людську гідність, а також погроз подібного ставлення (п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК). Зазначені положення безпосередньо корелюють із загальною засадою поваги до людської гідності, відповідно до якої забороняється під час кримінального провадження піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність. Міжнародне право визначає поняття «катування» як умисне завдання будь-якій особі сильного болю або страждань, фізичних чи моральних, з метою отримання від неї або третьої особи інформації чи зізнання, а також для її покарання чи залякування, примушення як цієї особи, так і третіх осіб, або бути результатом дискримінації будь-якого характеру. При цьому зазначені дії повинні вчинятися державними посадовими особами або іншими особами, які діють у межах офіційних повноважень, або за їхньою ініціативою, з їхнього схвалення чи мовчазної згоди. Водночас, поняття катування не охоплює біль або страждання, які є наслідком лише застосування законних санкцій, є невіддільними від них або виникають випадково через їх засто-

сування [12]. Варто вказати, що недопущення катувань, тиску, приниженню гідності під час досудових допитів може бути досягнуто через їх обов'язкову безперервну відеофіксацію у всіх випадках, як це було запроваджено з часом для обшуків у житлі. Відсутність відеозапису допиту за аналогією має бути підставою для визнання показань недопустимим доказом.

Недопустимими є показання, отримані з порушенням права особи на захист (п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК). Законодавство чітко регламентує, що кожна особа, проти якої відбувається кримінальне провадження, має гарантоване право на захист. Це право охоплює можливість надавати усні чи письмові пояснення у відповідь на висунуті підозри або обвинувачення, збирати й подавати докази, брати активну участь у кримінальному провадженні, отримувати правничу допомогу захисника-адвоката, а також користуватися іншими процесуальними правами. Дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд зобов'язані інформувати особу про її права і забезпечити доступ до кваліфікованої правової допомоги захисника, якого вона обрала самостійно або який був призначений у встановленому порядку надання безоплатної правничої допомоги у випадках, прямо передбачених у ст. ст. 49, 52, 53 та 330 КПК України, ст. 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу». Варто відзначити, що у ст. ст. 232, 336 КПК заборонено проводити дистанційний допит віддаленого підозрюваного, обвинуваченого без їх згоди. Адже у цих випадках вони не матимуть можливості конфіденційного спілкування із своїм захисником. Також в умовах воєнного стану дізнавач, слідчий, прокурор зобов'язані забезпечити участь захисника у проведенні процесуальної дії, насамперед, допиту, за участі підозрюваного, у тому числі із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника (ч. 12 ст. 615 КПК).

Вважаємо, що істотним порушенням прав особи під час допиту слід також вважати недопущення адвоката свідка чи представника потерпілого чи перешкоди у отриманні правничої допомоги цими особами під час допиту. Адже для свідка це право має таку ж правову природу і мету,

що і право підозрюваного обвинуваченого на захист через надання правничої допомоги. Забезпечення права потерпілого на правову допомогу з боку представника вимагається дією засад рівності сторін, змагальності.

Отримання показань або пояснень від особи, яка не була належним чином проінформована про своє право відмовитися від надання показань і не відповідати на запитання або ж у випадку порушення цього права, слугує абсолютною підставою для визнання таких свідчень недопустимим доказом згідно з п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК. Ця норма є похідною від принципу свободи від самовикриття, а також права не свідчити проти близьких родичів і членів сім'ї. Вона передбачає, що кожна особа має свободу не висловлюватися щодо підозри чи обвинувачення, висунутих проти неї, і не може бути примушена до надання пояснень або показань, які могли б стати підставою для притягнення до кримінальної відповідальності її близьких родичів чи членів сім'ї, відповідно до ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК України [13, с. 12]. Роз'яснення права не давати показань, пояснень здійснюється дещо опосередковано, зокрема, через вручення потерпілому, підозрюваному, свідку, експерту письмового документа – пам'ятки про права та обов'язки (ч.8 ст. 42, ч.2 ст. 55, ч.3 ст. 224, ст. 345, ч.1 ст. 352 КПК). Після цього посадова особа, яка веде кримінальне провадження, повинна з'ясувати, чи зрозумілі права та обов'язки особі, в разі необхідності роз'яснює їх. Очевидно, що конституційне право не свідчити щодо себе, близьких родичів, членів сім'ї не акцентується, що на нашу думку, не сприяє його застосуванню. Вважаємо, що доцільним було б запровадження обов'язку посадових осіб, які керують кримінальним провадженням, додатково усно роз'яснювати перед допитом право не свідчити щодо себе, близьких родичів, членів сім'ї відповідно до ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК України.

КПК України у п. 1 ч. 1 статті 3 чітко визначає обсяг поняття «близькі родичі та члени сім'ї». Інші кровно споріднені особи не користуються свідочьким імунітетом. Особи, які спільно проживають

у незареєстрованих фактичних сімейних відносинах, повинні навести докази спільного проживання, ведення побуту разом. У такому разі вони також мають право не свідчити щодо себе, членів своєї фактичної сім'ї, якщо цим створюються обвинувальні докази.

З вищенаведених ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК України випливає положення, яке встановлює недопустимість використання свідочьких показань особи, яка згодом набула статусу підозрюваного або обвинуваченого у цьому ж кримінальному провадженні (п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК). Ця норма, вважаємо, обґрунтовується відмінністю правового статусу свідка і підозрюваного, обвинуваченого. Зокрема обов'язком свідка давати показання під ризиком кримінальної відповідальності за відмову та відсутністю можливості отримання безоплатної правничої допомоги.

Недопустимість показань особи пов'язана з порушенням права на перехресний допит (п.5 ч. 2 ст. 87 КПК). Ст. 6 ЄКПЛ 1950 р. у закріплює, що елементом права на справедливий суд для обвинуваченого є гарантована можливість допитувати свідків обвинувачення або вимагати їх допиту, а також наполягати на виклику й допиті свідків захисту на тих самих умовах, що застосовуються до свідків обвинувачення [14]. Згідно з національним законодавством, обвинувачення зобов'язане забезпечити присутність свідків на судовому засіданні, щоб сторона захисту могла реалізувати своє право на допит перед незалежним і неупередженим судом. Після проведення прямого допиту сторона, яка виступає опонентом у кримінальному провадженні, отримує можливість провести перехресний допит свідка. Відповідно до ч. 2 ст. 353 КПК, допит потерпілого стороною захисту також вважається перехресним. Окрім цього, у ст. 356 КПК врегульовано процедуру перехресного допиту експерта.

Висновки. Доказування як осердя кримінального процесу має відбуватися у точній відповідності із визначеним порядком збирання, перевірки та оцінки доказів, їх джерел. Узагальнивши ст. ст. 86-87 КПК, можна визначити, що будь-який доказ визнається допустимим за одночасного дотримання двох загальних умов:

1) позитивної – він отриманий із дотриманням законного порядку; 2) негативної – доказ сформовано без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією, Законами та ратифікованими міжнародними договорами України. Відтак, порушення хоча б однієї з цих умов спричиняє недопустимість доказу у кримінальному провадженні. Правове значення встановлення недопустимості доказу можна розглядати як кримінальну процесуальну санкцію для учасників кримінального провадження, оскільки здобута із порушенням законодавства та прав людини інформація не може бути використана у інтересах певної сторони як доказ при прийнятті процесуальних рішень. Також встановлення недопустимості доказу створює підставу для притягнення посадової чи іншої особи, визнаної винною у протиправних діях під час збирання доказів, до юридичної відповідальності.

У результаті дослідження нами було виявлено комплекс правових умов, які впливають на визнання показань осіб допустимим джерелом доказів, а також порушення законного порядку та прав людини при проведенні допитів, які обумовлюють недопустимість показань осіб, відповідно до міжнародного права, чинного КПК та судової практики.

Також за підсумками здійсненого аналізу законодавства, практики його засто-

сування нами було сформульовано низку пропозицій законодавцеві, рекомендацій суб'єктам правозастосування. Зокрема, недопущення катувань, тиску, приниженню гідності під час досудових допитів може бути досягнуто через їх обов'язкову безперервну відеофіксацію у всіх випадках, як це було запроваджено з часом для обшуків у житлі. Відсутність відеозапису допиту за аналогією має бути підставою для визнання показань недопустимим доказом.

Істотним порушенням прав особи під час допиту слід вважати недопущення адвоката свідка, представника потерпілого чи перешкоди у отриманні ними правничої допомоги.

Доцільним було б запровадження обов'язку посадових осіб, які керують кримінальним провадженням, додатково усно роз'яснювати перед допитом право не свідчити щодо себе, близьких родичів, членів сім'ї відповідно до ст. 63 Конституції України та ст. 18 КПК України.

Процедура відкриття матеріалів є обов'язковою щодо: 1) показань, якщо вони були отримані під час допиту слідчим суддею у порядку ст. 225 КПК; 2) протоколу допиту, проведеного в умовах воєнного стану, разом із безперервним його відеозаписом відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК. Адже у наведених випадках КПК дозволяє використання показань, одержаних під час досудового провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>] (дата звернення – 11.04.2026).
2. Крикунов О. В., Денісова Г. В. Загальні умови допустимості доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Том 4. № 87. с. 84-91. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.12>.
3. Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 11. С. 323-328. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55>.
4. Постанова ККС ВС від 7 серпня 2019 р. у справі № 607/14707/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83589933> (дата звернення – 11.04.2026).
5. Постанови Пленуму ВС «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» № 8 від 30.05.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> (дата звернення – 11.04.2026).
6. Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи від 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення – 11.04.2026).

7. Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text> (дата звернення – 11.04.2026).

8. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України від 20.08.2019 р. № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n1640> (дата звернення – 11.04.2026).

9. Крикунов О. В., Троць Д. В. Належність та допустимість доказів у кримінальному процесуальному праві України. Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIX Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15-16 вересня 2023 р. Луцьк: Завжди Поруч, 2023. С. с. 152-154.

10. Постанова ККС ВС від 8 жовтня 2019 р. у справі №639/8329/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238666> (дата звернення – 11.04.2026).

11. Постанова ККС ВС від 7 червня 2018 р. у справі № 718/1497/16-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_07_06_2018_roku_u_spravi_718_1497_16_k/ (дата звернення – 11.04.2026).

12. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення – 11.04.2026).

13. Хижна О.Р. Свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї як засада у кримінальному провадженні. Автореферат дисерт... к.ю.н., 12.00.09. Київ, 2018. 25 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/54ac8d1b-54c4-4d29-a323-266fb9cc9e2e/content> (дата звернення – 11.04.2026).

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення – 11.04.2026).

REFERENCES:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI [The Criminal Procedure Code of Ukraine dated 04.2012 № 4651-VI]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

2. Krykunov, O. V., Denisova, H. V. (2025) Zahalni umovy dopustymosti dokaziv u kryminalnomu provadzhenni [General conditions for the admissibility of evidence in criminal proceedings]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*. 4. № 87. 84-91. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.12>. [in Ukrainian].

3. Kalinovska A. (2019) Otsinka dokaziv u kryminalnomu provadzhenni na stadii dosudovoho rozsliduvannia. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55>. [Evaluation of evidence in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i parvo – Entrepreneurship, economy and law*. 11. 323-328. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.55> [in Ukrainian].

4. Postanova KKS VS vid 7 serpnia 2019 r. u spravi № 607/14707/17 [Resolution of the Supreme Court of Justice of the Republic of Belarus dated August 7, 2019 in case No. 607/14707/17]. Retrieved from: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83589933> [in Ukrainian].

5. Postanovy Plenumu VS «Pro sudovu ekspertyzu v kryminalnykh i tsyvilnykh spravakh» № 8 vid 30.05.1997 r. [Resolution of the Plenum of the Supreme Court "On Forensic Expertise in Criminal and Civil Cases" No. 8 dated 05/30/1997]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97#Text> [in Ukrainian].

6. Polozhennia pro poriadok funktsionuvannia okremykh pidsystem Yedynoi sudovoi informatsiino-telekomunikatsiinoi systemy» vid 17.08.2021 r. [Regulations on the procedure for the functioning of individual subsystems of the Unified Judicial Information and Telecommunications System dated August 17, 2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> [in Ukrainian].

7. Instruktziia shchodo roboty z tekhnichnymy zasobamy fiksuвання sudovoho zasidannia vid 06.06.2022 r. № 156. [Instruction for working with technical means of recording court hearings dated 06.06.2022 No. 156]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/>

v0814750-19#n1640 [in Ukrainian].

8. Instruktsiia z dilovodstva v mistsevykh ta apeliatsiinykh sudakh Ukrainy vid 20.08.2019 r. № 814. [Instruction on office management in local and appellate courts of Ukraine dated August 20, 2019 No. 814]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n1640> [in Ukrainian].

9. Krykunov O. V., Trots D. V. (2023) Nalezhnist ta dopustymist dokaziv u kryminalnomu protsesualnomu pravi Ukrainy [Relevance and admissibility of evidence in the criminal procedural law of Ukraine]. *Aktualni pytannia reformuvannia pravovoi systemy: zb. materialiv XIX Mizhnar. nauk.-prakt. konf., Lutsk, 15-16 veresnia 2023 r. – Current issues of reforming the legal system: collection of materials of the 19th International Scientific and Practical Conference, Lutsk, September 15-16, 2023.* 152-154 [in Ukrainian].

10. Postanova KKS VS vid 8 zhovtnia 2019 r. u spravi №639/8329/14-k. [Resolution of the Supreme Court of Ukraine dated October 8, 2019 in case No. 639/8329/14-k]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238666> [in Ukrainian].

11. Postanova KKS VS vid 7 chervnia 2018 r. u spravi № 718/1497/16-k. [Resolution of the Supreme Court of Ukraine dated June 7, 2018 in case No. 718/1497/16-k]. Retrieved from: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_07_06_2018_roku_u_spravi_718_1497_16_k/ [in Ukrainian].

12. Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia vid 10.12.1984. [Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of 10.12.1984]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text [in Ukrainian].

13. Khyzhna O. R. (2018). Svoboda vid samovykryttia ta pravo ne svidchyty proty blyzkykh rodychiv ta chleniv sim `yi yak zasada u kryminalnomu provadzhenni. Avtoreferat dysert... k. yu. n., 12.00.09. [Freedom from self-incrimination and the right not to testify against close relatives and family members as a basis in criminal proceedings. Abstract of the dissertation ... Candidate of Law, 12.00.09]. Kyiv. 25

14. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod 1950 r. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.04.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.05.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 28.05.2026